

Б.Ж. Абдрашева, Ж.К. Кабылбекова, Ж.А. Жакенова-Бике

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
(E-mail: kabyzbekova_z@mail.ru)*

«Өзін-өзі тану» курсының оқыту барысында жеке тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру

Мақалада «Өзін-өзі тану» курсының оқыту барысында жеке тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруының жолдары қарастырылған. Заманауи педагогиканың маңызды міндеттерінің бірі — жастарды жалпы адамгершілік құндылықтар негізінде тәрбиелеу, жеке тұлғаның қалыптасуында өзін-өзі оқыту, өзін-өзі жетілдіру арқылы руханилыққа жетелеу. Кәсіби білікті мамандар дайындау үшінші мыңжылдықта орта білім мектебінің білім жүйесінің басты мақсаты. Ұлттық білім беру жүйесі өскелең ұрпақтың дамуына, балалар мен жастарда адамгершілік сенімдерінің, мейірімділік, әдемілік, адамгершілік сынды жалпы адами құндылықтар мен адамгершілік мінез-құлықты қалыптастыру арқылы жеке тұлғаны дамытуға бағытталған.

Кілт сөздер: рухани-адамгершілік, тәрбие, өзін-өзі тану, педагогика, жеке тұлға, қоғам, оқу-тәрбиелеу, бағдарлама, білім беру, дәріс.

Бүгінде рухани және адамгершілік мәселелері әлемдік қоғамның басты назарында, себебі адамдардың санасында рухани және адамгершілік құндылықтардың дамуынсыз бір де бір қоғам өзінің әрі қарай дамуын көре алмайды.

Бұл жөнінде Елбасы Н.Ә. Назарбаев өзінің «Қазақстан — 2050»: мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Стратегиясы (14.12.2012 ж.) атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Әлем дүниетанымдық және құндылықтар дағдарысын бастан өткеруде. Біз қазір экономикалық мәселелерден гөрі, рухани мәселелерге басым назар аударылатын мемлекетіміздің дамуы кезеңіне қадам басудамыз», — деген болатын.

«Жер бетіндегі адамдардың, алғашқы кезекте үлкендердің басты міндеті — рухани білімді ілгерлетуде өзіне және басқаларға көмек көрсету, оны өскелең ұрпаққа жеткізу», — деп Республикалық «Бөбек» балалар қайырымдылық қорының негізін қалаушы және Президенті С.А. Назарбаева Дүниежүзілік рухани мәдениет форумында баса айтқан болатын (Астана, 2010) [1].

Бүгінгі күні ұлттық білім беру жүйесі өскелең ұрпақтың дамуына, балалар мен жастарда адамгершілік сенімдердің және де махаббат, мейірімділік, шындық, әдемілік, адамгершілік сынды жалпы адами құндылықтармен адамгершілік мінез-құлықты қалыптастыру арқылы жеке тұлғаны дамытуға бағытталған. Осыған орай заманауи педагогиканың маңызды міндеттерінің бірі балаларды жалпы адамгершілік құндылықтар негізінде тәрбиелеу болып табылады. Бұл міндеттің отыз жыл бойғы тәжірибелік шешімі болып, елімізде өскелең ұрпақты дамыту және рухани адамгершілікке тәрбиелеуде белсенділік танытқан, Қазақстан Республикасының бірінші ханымы Сара Алпысовна Назарбаева авторы болатын «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік рухани-адамгершілік білім жобасын жүзеге асыру болып табылады.

«Өзін-өзі тану» курсы – бұл, ең алдымен жаһандану кезеңінде бақытты өмір сүре алатын, қоршаған ортаны сақтай алатын, өмірлік ұстанымы басқа адамдарды түсіне алатын, өз әлемінің ұлттық бейнесін қорғай отыра, түрлі мәдениет пен өмірлік тәжірибелерге құрметпен қарайтын рухани ағарған адамды, Ғаламшар азаматын және бір мезетте Қазақстанның азаматын қалыптастыру, жеке тұлға ретінде дамыту жүйесі. «Өзін-өзі тану» философия және психология, педагогика және тарих, дінтану және мәдениеттану, әдебиет, ұлттық психология, этика, эстетика, әлеуметтану сияқты гуманитарлық және жаратылыстану ғылыми пәндерді байланыстырған жұмылдырылған база тәріздес [2].

«Өзін-өзі тану» курсы білім беру орындарында оқу-тәрбиелеу қызметі жүйесінде жетіспеушіліктің орынын толтыруға мүмкіндік беретіндігімен және оқытуға, тәрбиелеуге дәстүрлі және жаңа қадамдардың мазмұнын ашуға көмек көрсететіндігімен анықталды. Руханилық басымдығы оқытудың жаңа мазмұндағы әдістері мен қадамдарын таңдауды анықтап берді.

«Өзін-өзі тану» курсының мазмұны Қазақстанда өмір сүретін ұлттар мен ұлыстардың дәстүрлерін ескере отырып, жалпы адами құндылықтарды: махаббат пен бақытты, кеңпейілділік пен

жанашырлықты, шындық пен мейірімділікті, өмірдің мәні мен әділеттілікті, шыдамдылықты тануға бағытталған.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев халыққа өз Жолдауында: «Біз әрбірінің ар-ожданын, беделін құрметтейтін, жоғары адамгершілік, этикалық стандарттар және рухани құндылықтары бар қоғам құруымыз қажет», — деп атап айтқан болатын. Осы талаптармен «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік бағдарламасының мақсаты астарласып жатыр.

Балалардың рухани-адамгершілік дамуы, оларды өз еркімен өмір сүрулеріне дайындау барлық ғасырларда қоғам мен мемлекеттің дамуындағы маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Балалардың, жасөспірімдердің және жастардың жеке тұлғаларын қалыптастыру заманауи қоғамда экономикалық және саяси реформада жүзеге асатындықтан, жастардың құндылық бағыт-бағдарларының өзгеруіне, бұрыннан келе жатқан ұстанымдары мен көзқарастарының ауытқуына әкеліп соқтырды. Бұл міндеттің тәжірибелік шешімі болып «Өзін-өзі тану» жобасын жүзеге асыру болып табылды. Балаларды, оқушыларды, жастарды адамгершілік білім беру бойынша қоғамдық-педагогикалық бастама қоғам мен адамның қарым-қатынасын үйлестіруге қабілетті білім берудің жаңа үлгісінің сызбасын айқындады және педагогтар мен қоғам тарапынан ауқымды қолдау тапты.

Қазақстан Республикасының жоғарғы оқу орындарындағы оқу жоспарларына жаңа «Өзін-өзі тану» пәнінің енгізілуінің мақсаты — жалпы адами құндылықтарға және адамгершілік идеалдарға жүгінуілері арқылы студенттердің жеке тұлғалық дамуына үлес қосу. Бұл курстың мазмұны жастарға өзіне, өзгелерге, қоршаған ортаға құндылық қатынастарын дамытуға көмек көрсетуге, кәсіби өсуіне бағытталған. Адамгершілік кәсіби мәдениеттің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Заманауи қоғамда бүгінде түрлі кәсібиліктің сипаттамасында аса маңызды жауапкершілік ұғымы бекерден маңызды ұғым болып қалыптасқан жоқ.

Жеке тұлғаның өзін-өзі тануында және рухани әлемінің құрылуында өнер маңызды құрал болып табылады. Өркениеттің дамуы тарихы адам ойының қоршаған ортаны тануға, сол қоршаған ортада адамның алатын орнын түсінуге ынталанғанын куәландырады.

Қазақстандық білім беру, қоғамның модернизациялануы үдерісінде бола тұра жоғары адамгершілік мінез-құлқы бар бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау мәселелерін өзектендіреді.

Бүгін қоғам алдында «руханилықты қайта тірілту» міндеті тұр. Интеллектуалдық, эстетикалық, еңбек, дене шынықтыру, рухани-адамгершілік тәрбиелеу мәселелері аса өзекті бола түсуде.

Кіші мектеп жасында мінез-құлықты қалыптастыратын жеке тұлғаның жалпы мәдениетінің негізі құралады, баланың жеке өзі дамиды, өзін-өзі тануға қызығушылығы пайда болады. Мұның бәрі мамандардың рухани-адамгершілік саласында жоғары білімді мамандарды қалыптастыруға мүмкіндік беретін мақсатты, бағытталған жұмысты талап етеді [3]. 2001 жылдан бастап «Өзін-өзі тану» рухани-адамгершілік білім беру курсы мен бағдарламасы мектепке дейінгі мекемелерде, мектептерде және еліміздің жоғарғы оқу орындарында оқытылды. 2005 жылы ҚР Білім және министрлігі және облыстық басқармалар жанында «Өзін-өзі тану» Рухани-адамгершілік білім беруді республикалық үйлестіру кеңесі құрылды.

Тәжірибе 175 білім беру ұйымдарында жүргізілді: 60 – мектепке дейінгі мекемелерде, 75 – жалпы білім беретін орта мектептерде, 10 – жетім балаларға арналған мектеп-интернатта, 1 – колледжде, 29 – жоғарғы оқу орындарында, оның ішінде академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ-да.

Тәжірибе барысында «Өзін-өзі тану» курсының оқыту әдістерін және мазмұнын, рухани-адамгершілік білім беру мәселелерін талқылау бойынша, оқыту семинарлары, халықаралық, республикалық, аймақтық конференциялары жүйелі түрде жүргізіліп тұрды. Тәрбиешілер, мұғалімдер үшін «Өзін-өзі тану» пәні бойынша оқу құралдары, оқу-әдістемелік кешендер әзірленді. Ұстаздар, ата-аналар, студенттер және оқушылар арасында жүргізілген әлеуметтану сауалнамасы бұл бағдарламаның қажеттілігін көрсетті. Көп жылғы тәжірибелерден кейін «Өзін-өзі тану» бағдарламасы қоғам, ғалымдар, жас зерттеушілер тарапынан қолдау тапты.

«Өзін-өзі тану» курсының жүргізу бойынша ғылыми-зерттеу қызметін, мониторингті адамның үйлесімді дамуының ұлттық ғылыми-тәжірибелік «Бөбек» орталығы институты басшылық етеді.

Жоғары оқу орындарында педагогикалық факультеттерде балаларды өзін-өзі тануға оқытатын мұғалімдерді дайындау қажеттілігі туды. «Бөбек» орталығының ұсынысы бойынша бакалавриат, магистратура және докторантура (PhD) мамандықтарының классификаторына 2009 жылы «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» жаңа мамандығы енгізілді. Осыған байланысты Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінде 2010–2011 оқу жылдарында «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» жаңа мамандығы ашылды.

Қазақстанда алғашқы мамандандыру 2010 жылы ашылды және бұл бағыттағы мамандандарды дайындауға еліміздің жоғары оқу орындары үшін 300 грант бөлінді. Заманауи қазақстандық қоғамда өскелең ұрпаққа рухани-адамгершілік білім беруді және тәрбиелеуді басымдылық маңызын нығайту үшін көп мүмкіндіктер жасалуда. Бұл бағытта білім беру мекемелерінің қызметінде «Өзін-өзі тану» оқу пәнінің алатын орны ерекше. Адамгершіліктің дамуы, адамды тәрбиелеу мәселелері қоғамды әрдайым толғандырған. Бүгінде әлем жалпы адами құндылықтарды дамыту бойынша жаңа білім беру бағдарламалар іздестіру үстінде. Жаңа ұрпақты адамзаттың рухани мәдениеті құндылықтары мен жетістіктеріне үйрету заманауи қоғамның өзекті мәселесі болып табылады.

«Бала құқығы туралы» БҰҰ Конвенциясында «толыққанды адамгершілік дамуға құқығы» көрсетілген. Адамгершілік — бұл адамның бала жастап бастап этикалық нормалармен, тәртіп ережелерімен басшылық ететін ішкі рухани сапасы.

Бала тәрбиесіне ықпал ететін мүмкіндігі бар мұғалім өз қызметінде осы мәселеде маңызды роль атқаратынын білуі тиіс. Осы себепті педагогтың міндеті баланы ар-ождан принциптерімен, этикамен таныстыру, адамгершілік ұғымдар мен түсініктерді қалыптастыру болып табылады.

Заманауи қоғамда өскелең ұрпақтың рухани және адамгершілік дамуының қалыптасуы, азаматтардың жаңа типін тәрбиелеу, шынайы патриоттарды, өзіндік ой пікірі бар, белсенді, интеллект мүмкіндігі мол және адамгершілік принциптері бар азаматтарды тәрбиелеу мәселелері маңызды болуда.

Заманауи білім берудің, қоғамның және мемлекеттің маңызды мақсаты болып, жоғары өнегелі, жауапты, шығармашылықты, ынталы, бәсекеге қабілетті Қазақстан азаматының қалыптасуына және дамуына педагогикалық қолдау көрсету, тәрбиелеу болып табылады.

Патриотизм, адамгершіліктің нормасы, ұлтаралық келісім, толеранттылық тән және рухани даму, заңға бағына білу. Бұл құндылықтар жеке меншік нысанына тәуелсіз барлық оқу орындарына енгізілуі қажет.

«Өзін-өзі тану» пәнінің әзірленуінің басты идеясы — оқу және тәрбиелеу үдерісі барысында балаларға, жасөспірімдерге рухани-адамгершілік құндылықтарын сіңіру.

«Өзін-өзі тану» бала мен жасөспірімнің рухани-адамгершілік мәдениетінің дамуына, өз өмірінің мәнін түсінуге, өзінің «Менін» түсіну арқылы адамның жоғары болмысын, өзін-өзі тануға бағытталған пән. «Өзін-өзі тану» пәні мәдениеттің, жалпы адами құндылықтың, адамның шығармашылық қабілеттілігін дамыту, өзінің қайталанбас даралығын ұғыну, әрбір оқушы өзінің табиғи қабілеттілігін ашуды дамытуға бағытталған. «Өзін-өзі тану» пәнінің негізін құрайтын руханилық-зияткерлік, этикалық және эстетикалық негізгі үш өлшемнің бірлігінде дәлелденеді. Пәннің базалық мазмұны төрт негізгі бөлікті қамтиды: адамның өзін-өзі тануы; адам және қоғам; адам және қоршаған орта; адамзаттың рухани тәжірибесі. Өзін-өзі танудың пәндік аймағы әрбір оқушының өзінің табиғи қабілеттілігін ашуға және өзінің ішкі әлемін ашудағы шығармашылық шамасына, өзінің қайталанбас даралығын ұғынуға бағытталған мақсатты оқыту барысын ұйымдастыруға болжанған.

Сабақтар адамзаттың рухани мұрасының жақсы үлгілеріне жүгінеді. Оларды жиі «Халық даналығы» сабағы деп атайды. Оқушылар өздерінің ішкі әлеміне талдау жүргізеді және өзінің жеке әрекетіне баға береді, өзінің жеке «Менінің» сыртынан жолдар іздейді, ұғынады, үйренеді, өзінің ойын, сөзін және әрекетін талдайды, өзінің жағымсыз қасиеттерін жеңіп, жағымды қасиеттерін жетілдіреді [4]. Өзін-өзі тану сабақтарында оқытушымен ашық диалог жүргізіледі, әлеуметтік-рөлдік ойындар мен тренингтерде адамдардың өзара қарым-қатынас әлемі зерттеледі, өмірлік бақылаулары бойынша пікір алмасады, қоғамға қызмет етудің практикалық дағдылары дамытылады. Өзін-өзі тану ерекшелігін есепке ала отырып, денсаулық сақтау әлеуетіне ие әр түрлі стандартты емес сабақ түрлері пайдаланылады. Осы бағытта басты рөл оқытудың және тәрбиелеудің заманауи әдістерімен, психологиялық біліммен, балалардың жас ерекшеліктерінің есебімен педагогикалық барысты өз бетінше құрастырудағы ептілікті білетін мұғалімге бұрылады. Өзін-өзі тану мұғалімі сабақта жеке тұлғаның шығармашылық шамасын ашуға, оның қабілеттілігіне және мүмкіншілігіне көмектесетін әртүрлі дәстүрлі және дәстүрлі емес интерактивті нысандар және оқытудың әдістерін пайдаланады. Рухани адамгершілік білімінің ерекшеліктеріне сәйкес, оқушылардың саны емес, олардың оқудағы жетістіктерінің сапалы бағалары маңызды. «Өзін-өзі тану» пәні өзін-өзі дамытудың және өзін-өзі жеке тұлғаландыруды актуализациялаудың, оқушылардың маңызды өмірлік ептілікке және кеңінен шоғырланудың дағдыларына ие болуларына көмектесу және қолдау көрсетуге қажетті жағдай болып табылады.

Білім – қазіргі заман әлеміндегі ұлы құндылықтардың бірі, себебі жеке тұлғаның рухани-адамгершілік дамуы үшін жағдай туғызады. Егер немқұрайды білімге мамандар емес, ал нағыз, сенімді кәсіпқой, шығармашылық, жасампаз адамдар ие болса, қоғам ұтады, ал осы міндеттерді шешуде басты рөлді, атап айтқанда, «Өзін-өзі тану» пәні атқарады.

Жоғары білім әр түрлі гуманитарлық ғылым өкілдерінің арнаған жұмыстарының маңыздылығын қарайтын әлеуметтік институт тәріздес. «Өзін-өзі тану» оқыту тәртібінің орны және рөлі жоғары білім жүйесінде маңызды. Осы тәртіп жас адамға қоршаған ортаны түсіну, өзін ұғыну және соған өзін арнау, өзінің өмірлік ұстанымын анықтауда, өзінің қоршаған ортаға дұрыс жалпы адами құндылықтармен көзқарасын жүйелеуде көмекке келеді. «Өзін-өзі тану» жаңа пәні он жыл бойы дүниежүзілік білім жүйесінде, жалпы адами құндылық-тарға, оқыту тәжірибесінде ұйымдастыру кестесін құру және өзгертуде жаһандық өзгерістер қатарын-да интегративті инновациялық курс сияқты жасалды. Білім берудің жаңа үлгісі адамның шығармашылық қабілетін дамыту және барлық көп білім беру қызметін жаңғыртуға толық деңгейде бағытталған.

«Өзін-өзі тану» пәнінің рухани-адамгершілік тереңдігін ашу адамзаттың ұлы оқытушыларының ілімдері және өмірбаяндарында шоғырланатын өркениеттің рухани тәжірибесіне артусыз болмайды. Ұлы адамдардың өмірбаяндары кемел өмірді бастаудың, ойлардың, сөздердің істердің бірлігінде, сонымен қатар барлық жастағы оқушылар үшін көтеріңкі ойлардың таусылмас қайнар көзі және шабыт беруші болып табылады.

Шынында, біз сыртқы әлемді түсіну және меңгеруді үйрендік, алайда өзіміздің ішкі әлемімізді зерттеуді және түсінуді ұмыттық, яғни өз-өзімізді. Қазіргі заманғы адамзат кең байтақ бүкіл әлемді жаулап алып жатқанын мақтан тұтады, алайда біз өз өзімізді жаулай алмағанымыз анық.

Ілгерілеу мен білімнен қандай пайда, егер адам ызадан, ашкөздіктен, қызғаныштан, қайғы-қасіретпен және өзгелерге қайғы-қасірет келтіріп өмір сүруден құтыла алмай жүргенде. Осы туралы қазақтың ұлы классиктері де айтқан. Мысалы, Шәкәрім Құдайбердиев ғалымдарға барлық білім беру мекемелерінде міндетті «Ар-ұждан ғылымын» жасау және енгізуді ұсынған болатын. Қазақтың аса көрнекті ақыны және ойшылы: «Адамның жақсы өмір сүруіне үш сапа негіз бола алады. Олар: барлығынан басым болатын адал еңбек, мінсіз ақыл, таза жүрек. Бұл сапалар адамды дүниеге келген күннен бастап тәрбиелейді».

Өзін-өзі тану сабақтарын ар-ұждан сабақтары деп атауға болады, себебі ар-ұждан барлық рухани-адамгершілік құндылықтарын айқындаушы болып табылады. Бүгінгі күні Шәкәрім Құдайбердиевтің арманы орындалды деуге болады, себебі өзін-өзі тану сабақтары Қазақстанның барлық жалпы білім беретін мектептерінде жүргізіледі. Руханилық — бұл «адамның сол немесе басқада жоғары құндылықтарға ұмтылуы, адамның өзін өзгертуге талпынуы, өзінің өмірін сол мақсатқа жақындатуы және ішкі үйреншілікпен босатылуы» (В.И. Даль).

Ғасырлар бойы адамдар рухани-адамгершілік құндылықтарды жоғары бағалады. Қазіргі заманғы қоғамда пайда болған әлеуметтік-экономикалық терең жаңғырту бізді Қазақстанның болашағы, оның жастары туралы ойлануға мәжбүрлейді. Қазіргі уақытта адамгершілік бағдар алынған өскелең ұрпақты руханисыздықта, нанымсыздықта, қатыгездікте кінәлауға болады.

XXI ғасырдағы адамның руханилығы, оның шығармашылық ой өрісі, инновацияларға ашылуы қоғамның негізгі капиталы болып есептеледі. Қазақстан Республикасында Білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сәйкес, адамның тұлғалық биіктігі мен кәсіби артуына жету мақсатында білімге құзыретті көзқарасты жүзеге асыру үшін қолайлы жағдайлар жасалған. Сонымен бірге Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы жүйесі адамгершілік пен руханилықты дамытуға бейімделгені анық көрінеді. Төмендегі түсініктер қарастырылып, мағынасына келесі мән беріледі:

- жалпыадамзаттық, ұлттық, этномәдени және тұлғалық құндылықтарды үйлестіру;
- бірыңғай дүниетанымды дамыту;
- азаматтық сана;
- өмірлік дағды;
- оқушылардың шығармашылық белсенділігі.

«Өзін-өзі тану» жобасы баланың жалпы дамуына, рухани әлемді және жалпыадамзаттық құндылықтарды қалыптастыруға бағытталған. Басты мақсат — баланы өзімен, қоғаммен және қоршаған ортамен үйлесімді өмір сүруге үйрету.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания: собр. соч. — М.; Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1986. — Т. 8. — С. 11–28.
- 2 Антология педагогической мысли Казахстана / Сост. К.Б. Жарикбаев, С.К. Калиев. — Алматы: Рауан, 1995. — С. 512.
- 3 Нысанбаев А.Н., Соловьева Г.Г. Изменимся вместе с детьми (философское обоснование предмета «Самопознание»). — Алматы: Компьютерно-изд. центр Ин-та философии и политологии МОН РК, 2002. — С. 61.
- 4 Государственный общеобязательный стандарт по предмету «Самопознание». — Алматы: ННПООЦ «Бөбек», 2006. — С. 74.

Б.Ж. Абдрашева, Ж.К. Кабылбекова, А.Ж. Жакенова-Бике

Формирование духовно-нравственных качеств личности в процессе изучения курса «Самопознание»

Рассмотрены педагогические условия формирования духовно-нравственных качеств личности в процессе изучения курса «Самопознание». Отмечено, что огромное внимание уделяется становлению личности через самообразование, самопознание. Выделена одна из главных задач современной системы педагогического образования — подготовка и воспитание духовно-нравственной личности, которая сможет заложить основные концепции нового тысячелетия в условиях независимого Казахстана. Определен один из самых актуальных вопросов педагогической теории и практики — поиск оптимальной национальной модели образования, опирающейся на традиционные духовные ценности народа.

B.J. Abdrasheva, J.K. Kabyzbekova, A.J. Jakenova-Bike

Formation of spiritually-moral qualities of the person in the process of studying the course «Self-knowledge»

The article examines the pedagogical conditions of formation of spiritual and moral qualities of the person in the process of studying the course «Self-knowledge». Great attention is paid to the formation of the personality through self-education, self-knowledge. One of the main problems of modern teacher education system — training and education of spiritual and moral personality, which could lay the foundation concepts of the new millennium in terms of independent Kazakhstan. One of the current issues and practices educational theory is a search for an optimal national model of education, which is based on the traditional spiritual values of the people

References

- 1 Ushinsky K.D. *Man as the subject of education*: Collected ed., Moscow; Leningrad: Publ. House of the Academy of Pedagogical Sciences of the RSFSR, 1986, 8, p. 11–28.
- 2 *Antologiya pedagogical thought Kazakhstan* / Compilers K.B. Zharikbaev, S.K. Kaliev, Almaty: Rauan, 1995, p. 512.
- 3 Nysanbaev A.N., Soloviev G.G. *Change with children (philosophical justification «Self-knowledge» subject)*, Almaty: Institute of Philosophy and Political Science MES RK, 2002, p. 61.
- 4 *State obligatory standard on the subject «Self-knowledge»*, Almaty: NNPOOTS «Bobek», 2006, p. 74.